

Waar een Woord is...

Waar een Woord is...

Het protestantisme
doordacht

Onder redactie van
Sjaak van 't Kruis
René de Reuver
Dick Schinkelshoek
Herbert Wevers

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Boekverzorging Studio Anton Sinke, www.antonsinke.nl

Omslagbeeld *The Fallstreak Hole*: een indrukwekkend natuurverschijnsel. Een mysterieus doorkijkje naar de hemel?

Femke van de Weg, kunstenaar
www.femkevandeweg.nl

ISBN 978 90 239 7090 3
NUR 700

© 2016 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Woord vooraf

Het boek dat u in handen hebt, is ontstaan om het afscheid te markeren van Arjan Plaisier als scriba van de Protestantse Kerk in Nederland. De insteek van het boek is de betekenis van het protestantisme. Het kernthema daarbij is (het belang van) persoonlijk geloof. In dat kader citeert Arjan vaak een uitspraak van Pascal (op wie hij destijds promoveerde – overigens in een tweeluik met Nietzsche). Die luidt als volgt: ‘Het hart heeft zijn redenen die het verstand niet kent.’

Arjan Plaisier zou graag zien dat deze zienswijze vruchtbaar gemaakt wordt voor de toekomst van de Protestantse Kerk in Nederland en het protestantisme in het algemeen. De zorg voor het geestelijk gehalte van het protestantisme heeft Arjan voortdurend benadrukt bij de vele gesprekken die hij in de afgelopen jaren in en buiten het verband van de generale synode gevoerd heeft over de vernieuwing van de Protestantse Kerk in Nederland in het kader van haar toekomstvisie ‘Kerk op weg naar 2025’. Daarom is dit boek niet alleen een afscheidsboek voor Arjan, maar ook een boek voor de kerk die hem lief is.

Daarom heeft de redactie ervoor gekozen om dit boek ook toegankelijk te maken voor geïnteresseerde leden van de kerk.

Naast de artikelen bevat dit afscheidsboek ook een serie interviews. Een diverse groep van elf mensen die op een of andere manier betrokken zijn bij de Protestantse Kerk, is gevraagd hoe zij de toekomst van de kerk zien, wat voor hen de blijvende waarde is van protestantisme en hoe zij hun werk combineren met persoonlijk geloof. Tot de geïnterviewden behoren predikanten, maar ook oud-premier Jan Peter Balkenende, NPO-voorzitter Henk Hagoort, managementexpert Ben Tiggelaar, bisschop Gerard de Korte en de bekende Engelse theoloog Tom Wright. De interviews zijn gedaan door *Nederlands Dagblad*-journalist en predikant Dick Schinkels-

hoek. Het afsluitende twaalfde en omvangrijkste interview met Arjan Plaisier deed hij samen met Daniël Gillissen, adjunct-hoofdredacteur van het *Nederlands Dagblad*. Het is opvallend hoe verschillend de gesprekken uitpakten, terwijl alle geïnterviewden grosso modo dezelfde vragen kregen voorgelegd. Nóg opvallender is echter dat de geïnterviewden in antwoord op de uitdagingen van deze tijd grofweg dezelfde richtingen wijzen. In een tijd van krimp en kerkverlating blijken deze gesprekspartners verrassend hoopvol – over de toekomst van de kerk en vooral over de toekomst van het christelijk geloof.

De redactie wil allen die op de een of andere wijze een bijdrage hebben geleverd bij het tot stand komen van dit boek, hartelijk danken. In het bijzonder geldt dit voor de Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk in Nederland, de I.St. te A., de Maatschappij van Welstand, de Stichting Aanpakken en de Stichting Zonneweelde. Dit geldt ook Arjen van Trigt van Uitgeverij Boekencentrum, die de uitgave van het boek mede mogelijk heeft gemaakt en het *Nederlands Dagblad* dat de interviews gefaciliteerd heeft.

Wij spreken de hoop uit dat dit boek bij mag dragen aan de opbouw van het lichaam van Christus in ons land en in het bijzonder van de protestantse traditie. Aan Christus, het hoofd van de kerk, zij alle eer!

Ten slotte: de redactie heeft André Troost gevraagd om een lied te maken bij het afscheid van Arjan Plaisier, en zich daarbij te laten inspireren door de belijdenis van Pascal, die na zijn dood in zijn mantel werd gevonden. U vindt dit lied van André Troost, als een poëtische verwoording van de theologie van Arjan, na het hoofdstuk over zijn theologische biografie in dit boek.

De redactie

Inhoud

1. Theologische biografie van Arjan Plaisier <i>Sjaak van 't Kruis</i>	9
■ <i>Interview met Karin van den Broeke</i>	21
■ <i>Interview met Haaije Feenstra</i>	27
2. Historische lijnen naar het protestantisme <i>George Harinck</i>	33
■ <i>Interview met Willem Maarten Dekker</i>	43
3. Fundamentele filosofisch-theologische lijnen in de ontwikkeling van het belang van persoonlijk geloof binnen het protestantisme <i>Bram van de Beek</i>	50
■ <i>Interview met Gerard de Korte</i>	61
■ <i>Interview met Tom Wright</i>	69
4. De theologische betekenis van het protestantisme <i>Kees van der Kooi</i>	75
■ <i>Interview met Ben Tiggelaar</i>	87
■ <i>Interview met Jantine Veenhof</i>	93
5. De riskante spiritualiteit van het protestantisme <i>Govert Buijs</i>	98

■ <i>Interview met Jan Peter Balkenende</i>	111
■ <i>Interview met Henk Hagoort</i>	117
6. Over de blijvende maatschappelijke betekenis van het christelijk geloof in Nederland <i>Sophie van Bijsterveld</i>	122
■ <i>Interview met Moses Alagbe</i>	131
■ <i>Interview met Jantine Nierop</i>	137
7. Protestantisme in een internationale context <i>Bas Plaisier</i>	143
8. Typisch protestants. Zoeken naar de rode draad in de interviews <i>René de Reuver en Herbert Wevers</i>	155
■ <i>Interview met Arjan Plaisier</i>	167
Lijst van publicaties van Arjan Plaisier	181
Personalia	187

1 Theologische biografie van Arjan Plaisier

Sjaak van 't Kruis

In deze theologische biografie willen we op het spoor komen van de grondlijnen in de theologische bijdrage van Arjan Plaisier aan kerk en theologie. 'Kerk en theologie': in die volgorde. De theologie en het theologiseren staan bij hem in dienst van de kerk. Voor een groot deel heeft dat te maken met het ambt dat hij de laatste jaren heeft bekleed. Met opzet gebruik ik het woord 'ambt', want zo heeft hij de functie van scriba vanaf het allereerste begin gezien en be/geleefd.

Voor Arjan was het scribaat een ambt waartoe hij zich geroepen wist en niet een functie die hij begeerde, laat staan dat hij het zou zien als de hoogst bereikbare positie in het management van de kerk. Bestuur en management ziet hij eerder als noodzakelijk kwaad dan als na te jagen posities in het leven. Dat de scriba een bestuurlijke sleutelpositie binnen de kerk vervult, was voor Arjan eerder een noodgedwongen aspect van die functie. Het ambt van scriba van de landelijke kerk lag voor hem in het verlengde van het ambt van predikant. Hij is een *verbi divini minister* en daarom vóór-ganger. Eén die voorgaat, maar ook iemand die vooraan gaat en de weg wijst. Vooral in dat 'een wegwijzer zijn' lag en ligt zijn hart.

Van een gemeenteavond waar hij mocht uitleggen waar het vandaag de dag in de kerk over gaat, kwam hij stevast met nieuwe energie en nieuw elan terug. Wel verbaasde het hem hoe besmuikt er vaak ook in de kerk op alle niveaus over geloof en geloven wordt gesproken. Graag gaf hij dan een flinke ruk aan de grauwsluiert die daarbij over mensen ligt. Als er dan in zo'n gesprek herkenning ontstond en een hernieuwd besef van de kracht en de rijkdom van het christelijk geloof, kon hij dagen teren op de inspi-

ratie die hij uit zo'n gesprek putte. Daarmee zitten we dan al direct in een van de wezenlijke kenmerken van de theologische overtuiging van Arjan.

Onbekommerd spreken over God

Arjan wenst onbekommerd over God te spreken. Daarin heeft hij zich steeds onverzettelijk getoond. Of het nu gaat om discussies tijdens de generale synode, in beleidsdocumenten of in bijvoorbeeld een visienota: de kerk brengt God ter sprake en doet dat onbekommerd, zonder dat spreken al bij voorbaat te problematiseren, laat staan zich daarvoor te verontschuldigen. Een kerk die uit verlegenheid over God vlucht in welgemeende burgerlijke of algemeen menselijke uitspraken en oproepen, kan er beter het zwijgen toe doen.

Dit betekent geenszins dat er geen oog is voor de veranderde context van het spreken over God. Integendeel! Maar als de hermeneutiek een handig foefje wordt om het eigenlijke spreken over God niet aan de orde te hoeven stellen, dan haakt hij af. Hij heeft juist voor dit soort theologische sluipteggetjes een zesde zintuig ontwikkeld.

Betekent dit nu dat het er niet toe doet wat de inhoud is van het gelovig spreken over God, als er tenminste maar gesproken wordt? Het spreken van de kerk als een obligate aangelegenheid? In dat geval maakt het immers niet uit hoe er wordt gesproken, zolang er maar wordt gesproken. Het spreken van de kerk is echter niet het reciteren van tijdloze waarheden, die als mantra's worden herhaald om de aanvechting en twijfel van het lijf te houden. Het spreken van de kerk is een gloedvol gebeuren, vol passie. Het gaat dan ook over een God die zich in een niet te bevatten rijkdom aan ons bekendmaakt. 'Mijn beker vloeit over,' zegt de dichter van Psalm 23. Bij de levende realiteit van God past geen benepenheid of zuinigheid: met dunne lippen spreken over het heil. God schenkt zichzelf geheel, in zijn overstelpende rijkdom. Het getuigenis van de kerk is een teken van die overweldigende gave. In die God geloven is niet een uit het hoofd geleerd lesje, maar is een diepe, allesbepalende drive. Ik gebruik met opzet dit Engelse woord, omdat het in Arjans theologisch spreken voortdurend opdoemt.

Bijna zou ik hier schrijven: het gaat Arjan ‘niet om de leer, maar om de Heer’, het adagium van de zogenaamde ethische theologie. ‘Bijna’, want in de optiek van Arjan is er in onze tijd een overdreven allergische houding ten opzichte van de leer. Alsof de kerk zonder dogma zou kunnen en alsof de crisis van de kerk het gevolg zou zijn van een al te ijverig zich bezighouden met de geloofsleer. Maar de inzet van de ethische theologie is wel degelijk die van Arjan. Het thema van die theologie is daarbij toepasbaar op tal van terreinen: dat van de kerkorde, dat van institutionele regelgeving, maar ook op dat van hoogdravend theologisch vertoon. Als instituties, kerkelijke regelgeving of zelfs de theologie niet meer doen wat ze moeten doen, namelijk mensen op het spoor zetten van het heil, zijn ze niet langer relevant en kunnen ze beter genegeerd worden.

Theologie die het spreken van God als een onmogelijkheid beschouwt in onze hedendaagse context, ziet hij als een vorm van *Selbstsäkularisierung*, en daar dient de kerk stevig afstand van te nemen.

Hier ligt mijns inziens een van de spitsen van de theologische inzet van Arjan, zo niet dé spits. Het is niet moeilijk om op dit punt zijn irritatie te wekken.

Bij het ‘onbekommerd over God spreken’ hoort nog een aspect. Spreken over God is spreken in positieve termen. Er is een stroming in de theologie die van mening is dat God zo groot is, dat over Hem alleen in negatieve termen kan worden gesproken. God is niet te kennen, is niet te doorgronden, et cetera. Als dat vervolgens wordt gekoppeld aan de vermeende (post)moderne verlegenheid in relatie tot het spreken over God, is ieder spreken over God in feite onmogelijk geworden.

Op dit punt verwijst Arjan regelmatig naar de kerk. Als we over God willen spreken, beginnen we niet bij nul. Er is een gemeenschap die de eeuwen door woorden met zich meedraagt, die woorden spelt en er het geheim van Gods spreken in ontdekt. In dit kader wordt in de nota ‘Spreken over God’ Augustinus geciteerd:

Wij kwamen echter ook in aanraking, Heer, met mensen die tot U baden. Van hen leerden wij – terwijl we probeerden daar iets van te begrijpen – dat U een groot en machtig ie-

mand was, in staat om ons te verhoren en te hulp te komen
(...) (*Belijdenissen*)

Meervoudig spreken

Het is niet voor niets dat Arjan in zijn boek *Overvloed en Overgave* Gods openbaring op verschillende manieren aan de orde stelt. Ook daarmee wil hij de postmoderne kritiek verdisconteren, in dit geval met betrekking tot de uniformiteit. Alsof de werkelijkheid zich slechts op één uniforme wijze laat beschrijven. Wie dat toch probeert (en wie goed luistert, hoort hier Arjans kritiek op de natuurwetenschappelijke werkelijkheidsopvatting), reduceert de werkelijkheid en denkt daarmee te smal en te zuinig. Gods openbaring is te groot om in één perspectief te vangen.

Bovendien gaat het bij God in zijn openbaring niet over een statische figuur (de onbewogen beweging uit de Griekse filosofie), maar om een bewogen God. Een God vol passie en beweging. Een God die toorn, die jaloers is en cetera. Deze God heeft het – in de woorden van Gezang 362:2 – ‘gewaagd onze hand te vragen’.

Hij komt niet tot ons in een vloed van woorden. Hij komt zelf, als het Woord: Hij geeft zichzelf in Jezus Christus. God die zichzelf geeft, dat is overvloed en overgave, die zichtbaar en tastbaar wordt in brood en wijn.

Wie zich overgeeft aan deze God, komt in aanraking met ongekende overvloed.

Deze God is dus te ervaren, Hij is te proeven, te smaken.

Die bijna lijfelijke omschrijving van God, als een te kennen en te ervaren Persoon die een relatie met ons aangaat, is niet de enige omschrijving. Er is ook oog voor een benadering van God die meer algemeen is: God als dragende grond van ons bestaan, als weerglans van het aangezicht van de ander, als onvermoede schoonheid in de ons omringende natuur. Die twee manieren om over God te spreken voorkomen dat er op een manier over God wordt gesproken waarin Hij wordt vastgelegd, gefixeerd. Tegelijkertijd wordt ervoor gewaakt om zo over God te spreken dat Hij slechts een synoniem wordt voor ‘Het Goede’: een ‘iets’ waar geen relatie mee mogelijk is, die niet bij name roept en niet kan worden aangeroepen.